

36. Het Burney-terracottareliëf (slot)

Op 13 juni 1936 publiceerde het blad *Illustrated London News* een terracottareliëf uit de collectie van kunstverzamelaar Sidney Burney. Het was een groot reliëf van 50 centimeter hoog en 37 centimeter breed, met een frontaal afgebeelde naakte vrouw. Zij moet een godin zijn, want ze draagt een goddelijke hoornkroon van vier lagen. In haar beide opgeheven handen heeft zij een ring en een staf. Om haar hals draagt zij een gelaagde ketting. De godin heeft op haar rug vleugels. Bovendien heeft zij geen gewone benen en voeten, maar vogelpoten die eindigen in klauwen.

De godin staat op twee leeuwen, die met hun rug tegen elkaar aan liggen. Zij lijken naar de toeschouwer te grommen. De leeuw links heeft een rozetvormig ornament op zijn schouder. Naast de leeuwen staan links en rechts twee grote uilen. Hun veren hebben een geschubd patroon en hun vogelpoten zien er hetzelfde uit als die van de godin. De leeuwen zijn misschien wit geverfd, maar de godin zelf moet oorspronkelijk helemaal rood geschilderd zijn, want op de plaquette zijn nog sporen van rode oker aangetroffen. De achtergrond was zwart.

Sommige assyriologen hadden twijfels over de echtheid van het reliëf, dat niet tijdens een reguliere archeologische opgraving was gevonden, maar afkomstig was uit de kunsthandel en in 1924 in Zuid-Irak gekocht door een Londense antiekhandelaar. Uit het archief van het British Museum blijkt dat het reliëf in 1935 in depot was gegeven, maar het museum wilde het stuk niet kopen. Het werd toen door Sidney Burney gekocht, een kunsthandelaar die echter meer gespecialiseerd was in moderne kunst, en hij verkocht het door aan een antiekverzamelaar. Toen die overleed bood zijn weduwe het reliëf in 1975 te koop aan op een veiling van Sotheby's. Daar werd het gekocht door een Japanse verzamelaar voor de prijs van 31.000 pond. Toen hij het stuk wilde exporteren kreeg hij daarvoor echter geen toestemming van de Britse overheid; het reliëf mocht Engeland niet verlaten. De verzamelaar trachtte het stuk weer van de hand te doen, maar slaagde er niet in. De prijs was inmiddels gestegen tot 70.000 pond. In 2002 wilde het British Museum het stuk, dat vanaf toen bekendstond als het Burney-reliëf, alsnog kopen ter gelegenheid van zijn 250ste verjaardag. Het museum moest daar toen een bedrag van 1.500.000 pond voor neertellen.

De geschiedenis van het reliëf is een voorbeeld van het drama dat alle voorwerpen kenmerkt die illegaal zijn opgegraven en via de kunsthandel op de markt zijn terechtgekomen. De herkomst van deze voorwerpen zal nooit bekendgemaakt worden, omdat dan de goudmijn van de kunstrovers verraden wordt. Zo gaat kostbare informatie verloren. We weten nu niet of het Burney-reliëf uit een tempel afkomstig is, uit een gewoon huis, een graf of uit een paleis. Ook de ouderdom ervan is niet precies bekend, net zo min als het land van herkomst. Ten slotte is de echtheid nooit honderd procent zeker vast te stellen. Gezien de prijzen die ervoor geboden worden is het een uitermate winstgevende business geworden.

Omdat elke archeologische achtergrond ontbreekt kunnen assyriologen het reliëf niet goed plaatsen. De details lijken niet te kloppen. Sommige assyriologen menen dat het reliëf godin Inanna voorstelt. Zij staat immers op leeuwen, haar vaste gezellen. Maar er zijn wel problemen. Inanna wordt immers nooit naakt afgebeeld, zij draagt altijd de gelaagde kaunakes mantel. Sommige auteurs meenden echter dat Inanna op dit reliëf wordt afgebeeld op het moment toen zij in de mythe geheel naakt voor de godin van de onderwereld Ereškigal stond. Het is echter moeilijk voorstelbaar dat de grote godin Inanna zou worden afgebeeld op een moment waarop zij door de godin van het dodenrijk overwonnen en vernederd wordt. Dit lijkt ook niet te stroken met het reliëf, waarop de godin in volle glorie staat afgebeeld.

De ring en staf zijn weer een attribuut van Inanna, maar waarom houdt de figuur er twee vast, in elke hand één? Sommige assyriologen meenden daarom dat de figuur niet Inanna, maar de godin van de onderwereld Ereškigal is. Ook de conservator van het British Museum, Dominique Collon, is die mening toegedaan. Uit een analyse van de verfsporen op het reliëf was vast komen te staan dat de achtergrond geheel zwart was. Dat zou de kleur van de onderwereld kunnen voorstellen. Ook de uilen, de witgekleurde 'bloedeloze' leeuwen en de hangende vleugels van de godin zijn volgens Collon kenmerkend voor de sfeer van het dodenrijk. De rode oker waarmee de godin van het Burney-reliëf bedekt was zou eveneens naar het dodenrijk kunnen verwijzen.

Andere assyriologen menen dat de vrouw op het Burney-reliëf een demon moet zijn, vanwege de vogelpoten en de uilen. Wiggermann meent echter dat de figuur op het Burney-reliëf geen demon kan zijn. Demonen werden niet vereerd. Volgens hem is de vrouw een godin: haar hoornkroon wijst daar immers op. Misschien is het Kilili, een godin die verwant was met Inanna en soms met haar gelijk werd gesteld. Kilili zou de verschijning van Inanna zijn, die uit de onderwereld naar boven komt, op zoek naar een vervanger die ze kan uitleveren aan de demonen die haar begeleiden.

Het Burney-reliëf laat ons beseffen hoe moeilijk het is om een beeld uit de oudheid te interpreteren als we geen teksten hebben die we ermee in verband kunnen brengen. Bij de verhalen over Inanna stellen we ons beelden voor die anders zijn dan de beelden die we uit die tijd bezitten. Voortdurend lopen we tegen het probleem aan om die beelden in overeenstemming met de teksten te brengen. Beide uitdrukkingsmiddelen lijken ver uiteen te liggen. Het Burney-reliëf vertegenwoordigt waarschijnlijk een mythologische of magische achtergrond die we nog niet hebben kunnen achterhalen. Het reliëf tart onze voorstelling over goden. De vrouw heeft een hoornkroon op haar hoofd met vier hoorns. Zij was dus wellicht een zeer hoge godin. Maar haar naaktheid lijkt daarmee in tegenspraak. De oorspronkelijke kleuren van het reliëf van rood en zwart verwijzen naar de onderwereld. Maar Ereškigal lijkt niet te passen bij dit beeld. Inanna had zeker banden met de onderwereld. Kilili stond dichtbij Inanna, dat verklaart de hoorns, de ring en staf en het gelaagde sieraad dat ze om haar hals draagt. Ook de leeuwen passen in het beeld, en de uilen die aan weerszijden van de godin staan. Maar was het reliëf werkelijk een cultusobject? Waarom zouden de mensen een cultusobject maken en ophangen van een godin die op zoek was naar slachtoffers om mee te nemen naar de onderwereld? Of staat Inanna hier symbool voor de godin die de dood wist te overwinnen en naar de bovenwereld terugkwam? We weten eenvoudig te weinig van de omstandigheden van het reliëf en haar betekenis om op al onze vragen een antwoord te geven.

(Slot)

Terracotta. Burney-reliëf. Hoogte: 49,5 cm, breedte: 37 cm, dikte: 4,8 cm. (Opitz, 1936/37; Collon, 2007, p. 44; © The Trustees of the British Museum)